

Pomen izobraževanja na področju umetnosti za starejše odrasle ter izzivi med pandemijo

Eda Birsa

*Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem
eda.birsa@pef.upr.si*

Barbara Kopačin

*Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem
barbara.kopacin@pef.upr.si*

V obdobju staranja je izobraževanje na umetniškem področju za starejše odrasle pomembno, saj jim pomaga pri razvoju samopodobe, novih kompetenc in aktivnem ter zdravem staranju. S pojavom pandemije covida-19 se je način izobraževanja prilagodil novi situaciji, kar je bil za starejše odrasle poseben izziv. Poleti 2022 smo opravili polstrukturirane intervjuje s 34 starejšimi odraslimi. Rezultati kvalitativne raziskave, s katero smo želeli ugotoviti pomen izobraževanja starejših odraslih na področju umetnosti ter s katerimi izzivi so se pri tem soočali med pandemijo, so pokazali, da vključenim sodelovanje v umetniških aktivnostih in izobraževanje na umetniških področjih pomenita zelo veliko ter po njihovi samooceni vplivata na njihovo vsesplošno počutje. Krčenje umetniških programov med pandemijo so sprejeli različno, kar jih je spodbudilo k iskanju različnih rešitev, da so ohranili umetniške aktivnosti in socialne stike. Ugotovitve raziskave bodo pripomogle k razvoju izobraževanj in drugih ustvarjalnih aktivnosti na področju umetnosti za starejše odrasle.

Ključne besede: izobraževanje starejših odraslih, umetnost, univerza za tretje življenjsko obdobje, pandemija covida-19

Uvod

Izobraževanje predstavlja ciljno strukturiran namenski učni proces (Tomić 1997, 65). Je pedagoško osmišljena in sistematično organizirana dejavnost, v kateri posameznik, najpogosteje s pomočjo učenja, pridobiva nova znanja, spretnosti in veščine. Med izobraževanjem starejših odraslih se vzpostavlja interpersonalni komunikacijski vidik, in sicer ne le kot odzivanje na zunanje pobude in prenašanje preprostih sporočil, temveč kot human proces vzajemnega vplivanja ter progresivnega spreminjanja posameznikove osebnosti (Strmčnik 2001, 99). Pri izobraževanju odraslih in starejših odraslih je tudi veliko samostojnega izobraževanja ter izobraževanja, ki je sicer organizirano,

vendar ni izvedeno v izobraževalnih institucijah kot pouk. Potreba po izobraževanju je v obdobju procesa staranja še izrazitejša, saj je za starejše odrasle pomembno, da ostanejo aktivni, tako na psihofizičnem kot na kognitivnem in afektivnem področju (Holt-Lunstad 2022, 196). Z izobraževanjem pridobivajo nove kompetence na izbranih področjih, kar vpliva na samopodobo in samozavest ter s tem na aktivno ter zdravo staranje (Lipovec Čebren in Ličen 2021, 4). Na psihofizično počutje in na socialno vključenost starejših odraslih pozitivno vpliva tudi delovanje na umetniškem področju, ki omogoča domišljijo in različno ustvarjalno izražanje (Gačnik in Kovač 2021, 140; Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 127; Ramovš 2017, 42). Izobraževanje na umetniškem področju se je s pandemijo covid-19 začasno prekinilo, kar je vplivalo na kakovost življenja vseh ljudi, tudi starejših odraslih (Bednaš idr. 2021, 9, 46, 50).

V tem poglavju so predstavljene ugotovitve kvalitativne raziskave o pomenu izobraževanja na umetniškem področju za starejše odrasle in o izzivih, s katerimi so se srečevali v času med pandemijo.

Izobraževanje starejših odraslih na umetniškem področju

Izobraževanje starejših na umetniškem področju lahko poteka na različne načine, ki jih povzemamo po Raceu (1998, 7–9). Odprto učenje predstavlja način učenja, pri katerem imajo vključeni v izobraževanje svobodo pri odločanju o tem, kdaj, kako in kje se bodo učili. Naslednja oblika, ki jo avtor izpostavi, je izobraževanje na daljavo, ki ni vezano na izobraževalno institucijo. Način svobodnega učenja, ki se prilagaja potrebam in željam posameznika, avtor imenuje fleksibilno oz. prožno učenje. Pri individualiziranem učenju je predvideno večinoma samostojno izobraževanje, po potrebi z dodatnimi konzultacijami. Lahko se učimo tudi preko pisnih virov, ki so lahko v fizični ali elektronski obliki. Samostojno podprto učenje predstavlja učenje, ko se posameznik izobražuje samostojno s pomočjo različnih pisnih virov ali s pomočjo mentorja, ki ga dodeli izobraževalna institucija. Neodvisno učenje temelji na učnih pogodbah oz. sporazumih, kjer se določijo cilji, ki jih mora doseči vključeni v izobraževanje. Avtor omenja tudi v posameznika usmerjeno učenje, ki predstavlja učenje po skrbno načrtovanem učnem procesu in z načrtno izbrano literaturo oz. učnimi pripomočki, s katerimi si pomaga pri razumevanju učnih vsebin. Izobraževanje, kjer se uporablja večinoma računalniška ali druga multimedijaska oprema, avtor pojmuje kot računalniško podprto učenje. Predstavljeno je tudi interaktivno učenje, ki podpira interakcijo vključenih v izobraževalni proces z izbranim študijskim materialom. Nekatere omenjene oblike učenja oz. izobraževanja se lahko uporabi tudi pri izobraževanju starejših odraslih na področju umetnosti.

V »Javnem razpisu za sofinanciranje programov in dejavnosti izobraževanja odraslih v letu 2022« (Ministrstvo za izobraževanje znanost in šport 2022) so bili do sredstev upravičeni študijski krožki, programi medgeneracijskega sodelovanja in univerze za tretje življenjsko obdobje, Parada učenja – dan učečih se skupnosti, koordinatorji podizvajalcev ter prireditelji vseživljenjskega učenja v letu 2022.

Za izobraževanje starejših odraslih v Sloveniji ima velik pomen mreža univerz za tretje življenjsko obdobje, ki se imenuje Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje (<https://www.uto.si>) in v katero je vključenih 56 univerz v 54 krajih Slovenije, več kot 12.000 študentov, 1.000 mentorjev ter 1.000 prostovoljcev in ki je največja mreža za izobraževanje starejših. Mreža univerz ustvarja možnosti za izobraževanje, državljansko delovanje in druženje starejših nad 55 let. Med razpisanimi zelo pestrimi študijskimi programi in inovativnimi projekti, ki ustvarjajo družbeno pomembne nove prakse, lahko zasledimo kar nekaj umetniških (Urbančič idr. 2020, 105).

Vita Lunežnik, Ana Hofman in Nives Ličen (2018, 128) omenjajo različne strategije učenja umetnosti v starosti. V zadnjem času se še posebej razvijajo pomoč z umetnostjo (angl. *art therapy*), spodbujanje govora in gibanja ter urjenje mišljenja in spomina. Cilj umetniških dejavnosti pri izobraževanju starejših je, da se v te vključujejo aktivno, bodisi participativno bodisi le opazovalno. To pomeni, da so lahko starejši pri nekaterih ustvarjalnih dejavnostih aktivni izvajalci, ustvarjalni rezultati pa nastajajo v sodelovanju z mentorjem. Ti pri načrtovanju in izvajanju izobraževanja starejših odraslih največkrat izhajajo iz njihovega umetniškega predznanja ter program prilagajajo sposobnostim vključenih v izobraževalni program. Avtorice (str. 128) omenjajo tudi personalizirane pristope k oblikovanju izobraževalnih programov, ki zajemajo različne metode in oblike dela ter interdisciplinarni način izvajanja, kjer se povezujejo umetnost, socialna vpetost, medicina ipd.

Glasba ima pozitivne učinke na ljudi vseh starosti (Čebulc 2004; Kopačin 2014; 2016; Sicherl Kafol 2001; Slosar 1993), tudi na starejše odrasle (Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 124; Kuzma 2004, 137; Simčič idr. 2020, 42), predvsem deluje na psihosocialni, emocionalni in fizični ravni, kar so pokazale tudi že nekatere opravljene raziskave (Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 125; Zhao idr. 2016, 1189, 1197; Camareno 2019; Simčič idr. 2020, 43). V zadnjem času so učinki glasbe na starejše odrasle sicer nekoliko manj raziskani kot učinki glasbe na mlajše generacije (Simčič idr. 2020, 40). Kljub temu so rezultati opravljenih raziskav (Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 126; Zhao idr. 2016, 1197; Simčič idr. 2020, 40) pokazali, da se zaradi rasti pričakovane življenjske dobe iz leta v leto povečuje tudi zanimanje za glasbene in druge umetniške dejavnosti.

Poleg univerze za tretje življenjsko obdobje, kjer se lahko na področju glasbe starejši odrasli vključujejo v različne glasbene skupine, kot so pevski zbori ali instrumentalne skupine in druge glasbene aktivnosti (folklore ali različne plesne skupine), se lahko le-ti vključujejo tudi v različna umetniška društva. Lahko pa se aktivno ali pasivno udeležijo različnih koncertov, prireditev in nastopov (Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 127; Gačnik in Kovač 2021, 142). Starejši odrasli so lahko deležni tudi strokovne pomoči z glasbo. Mira Kuzma (2004, 124) piše o treh oblikah pomoči z glasbo, katerih oblike in metode dela se razlikujejo: poleg glasbene dejavnosti in specialne glasbene dejavnosti omenja tudi glasbeno terapijo, ki ima v strokovni literaturi tudi različna poimenovanja, kot npr. umetnost za dobro počutje in glasba za dobro počutje (Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 5).

Tudi na likovnem področju se lahko starejši odrasli odločijo za sodelovanje v likovni terapiji. Zanj velja, da s pomočjo ustvarjanja podob, ki izhajajo iz posameznikove podzvesti in se izražajo v točkah, črtah, oblikah, barvah ipd., spodbuja ustvarjalna likovna izražanja pri gradnji samopodobe, samospoštovanja, izražanju notranjih doživljanj in doseganju lastne osebne rasti (Gačnik in Kovač 2021, 141; Marinič 2008, 165). Poleg likovne terapije, ki je značilnejša za socialne zavode, so med likovnimi aktivnostmi starejšim odraslim na voljo likovno in umetnostnozgodovinsko izobraževanje na univerzah za tretje življenjsko obdobje ter različne ustvarjalne delavnice (kiparjenje, risanje, slikanje, ročna dela ipd.). Vključeni v likovno izobraževanje so usmerjeni v spoznavanje osnovnih likovnih elementov in načel oblikovanja. Ta usvojena znanja lahko uporabijo pri oblikovanju zapletenejših in bolj estetskih izdelkov. Vpogled v umetnost, s čimer si starejši odrasli lahko ustvarijo lastno mnenje in dobijo navdih za lastno likovno izražanje, pa pridobijo z obiskom razstav, galerij, muzejev ipd. (Gačnik in Kovač 2021, 141). V muzejih je doživljanje umetnosti pri starejših kompleksno in pogojeno s preferencami, tj. čustvenimi reakcijami na določen umetnostnozgodovinski slog (Bračun Sova 2019b, 87).

Po raziskavi, ki jo je opravila Rajka Bračun Sova (2019a, 7), naj bi starejše odrasle v resnici bolj kot likovno izražanje zanimala zgodovina likovne umetnosti. Pri tem velja dodati, da se starejši odrasli zelo redko ali pa nikoli ne srečujejo s sodobno likovno umetnostjo, saj izobraževalne vsebine pri spoznavanju zgodovine likovne umetnosti ne temeljijo na razvijanju poznavanja sodobnih likovnih praks (Bračun Sova 2013, 74). Podobno kot na področju glasbenega in likovnega izobraževanja se starejši odrasli lahko izobražujejo tudi na drugih umetniških področjih, kot so fotografija, dramske in plesne umetnosti.

Izzivi izobraževanja starejših odraslih v času pandemije covid-19

V sodobnem izobraževalnem sistemu se pri načrtovanju in izvajanju izobraževalnega procesa za starejše odrasle stremi k oblikovanju takega, ki jih bo usmeril v učinkovito reševanje življenjskih izzivov, hkrati pa spodbujal ustvarjalno mišljenje ter spoznavanje vsebin tudi na umetniškem področju. Tako razumevanje izobraževanja je spremenila nova situacija s pojavom pandemije covid-19 spomladi 2020; izobraževanje smo med tem obdobjem začeli dojemati in spoznavati v čisto novi luči. Pandemija je načrtovalce programov usmerila k razmišljanju o drugačnih izvedbah ponujenih programov. Takoj ob pojavu pandemije je precejšen delež formalnega in neformalnega izobraževanja starejših odraslih zastal, kot tudi veliko ustvarjalnih dejavnosti, vendar se je takoj začelo iskati rešitve in možnosti za drugačen načina izvajanja (Možina 2021, 7; Možina, Radovan in Klemenčič 2020, 98). Nekateri ponudniki niso odpovedali že načrtovanih izobraževanj, ampak jih le zamaknili na kasnejši čas zaradi zahtev izpolnjevanja pogojev, ki so jih sprejeli ob odobrenem financiranju s strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport ter Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (Pangerc Pahernik 2020). Vprašanja, ki so si jih strokovnjaki zastavljali, so bila povezana predvsem s tem, katere izobraževalne programe bi lahko izvajali na daljavo, katere izobraževalne cilje je možno na ta način dosegati, ali imajo vključeni v izobraževanje ustrezne kompetence za tak način dela in ustrezne prostorske ter tehnične pogoje za izobraževanje na daljavo. Postopoma so vzpostavili načine izobraževanja, ki so bili primerni za večino starejših odraslih.

Veliko ponudnikov izobraževanj za starejše odrasle je nadaljevalo z izvajanjem (večinoma na daljavo) le določenih izobraževalnih programov, žal ne za vse udeležence, vendar so vsaj nekateri imeli možnost nadaljevati oz. zaključiti začeto izobraževanje (Možina 2021, 8). Glede izobraževanja starejših odraslih med pandemijo je bilo opravljenih že nekaj raziskav, v katerih pa niso vedno obravnavali umetniškega področja. V večini raziskav (Možina 2021, 30–31; Pangerc Pahernik 2020; Mikulec 2020; Možina, Radovan in Klemenčič 2020, 98–101; Kalenda in Kočvarová 2022, 201–205), so strokovnjaki želeli ugotoviti, na kakšen način so se izvajala izobraževanja v času pandemije, kakšna sta bila vključenost starejših odraslih in njihovo doživljanje izobraževanja med pandemijo, kakšna je bila uspešnost takega načina izobraževanja ter kako se spopadati z izobraževanjem ob nepričakovanih posebnih situacijah v bodočnosti. Ugotovili so predvsem, da so udeleženci pogrešali osebni stik in komunikacijo med seboj in mentorji. Zelo težko so sledili izobraževanju na daljavo zaradi organizacijskih in tehničnih težav. Veliko starejših odraslih pa

je za tako izobraževanje imelo premalo zunanje oz. notranje motivacije. Ne glede na starostno stopnjo vključenih v izobraževanje je treba pri poučevanju umetniških vsebin na daljavo razmisliti o načinu izvedbe izobraževalnega procesa ali drugih umetniških dejavnosti, da se bodo uresničili načrtovani cilji.

Veliko veljavo je v tem času dobila informacijsko-komunikacijska tehnologija (v nadaljevanju IKT), s katero so si vsi vključeni, tudi na umetniškem področju, pomagali pri izobraževanju. Izvajanje umetniških dejavnosti na daljavo je treba načrtovati tako, da se upošteva različna znanja starejših odraslih in premisliti o izbiri IKT, o njeni postopni vključitvi in smiselnosti uporabe ter dopolnitvi z učnim gradivom in drugimi tradicionalnimi didaktičnimi sredstvi ter pripomočki (Toselli 2020, 18). Ugotovitve, do katerih so prišli raziskovalci omenjenih raziskav, bodo strokovnjakom pomagale pri načrtovanju novih oblik in metod dela. Izkazalo se je, da se bodo nove izkušnje ter načini načrtovanja in izvajanja izobraževanja starejših odraslih, ki so se razvili v času pandemije, lahko uporabili tudi v prihodnje.

Namen in cilj raziskave

S kvalitativno raziskavo smo želeli raziskati izobraževanje starejših odraslih na področju umetnosti. Naš cilj je bil ugotoviti, kakšen pomen ima izobraževanje na področju umetnosti za starejše odrasle ter s katerimi izzivi so se pri tem soočali med pandemijo.

Raziskovalna vprašanja

Glede na namen in cilj raziskave smo si zastavili naslednji raziskovalni vprašanja:

- Kakšen pomen ima izobraževanje na področju umetnosti za starejše odrasle?
- S katerimi izzivi so se srečevali starejši odrasli med izobraževanjem na področju umetnosti med pandemijo?

Metodologija

Raziskovalna metoda

V raziskavi smo uporabili deskriptivno in kavzalno-neeksperimentalno metodo empiričnega raziskovanja. V kvalitativni raziskavi smo z deskriptivno metodo predstavili ter preučili posamezne pojave izpostavljenega problema, s kavzalno-neeksperimentalno metodo pa smo iskali vzroke in vzročno-posledične povezave med omenjenimi pojavi (Sagadin 1991; 1993, 12).

Vključeni v raziskavo

Raziskava je potekala julija in avgusta 2022. V njej je sodelovalo namensko izbranih 34 starejših odraslih (25 žensk in devet moških), ki se izobražujejo na univerzah za tretje življenjsko obdobje v obalno-kraški regiji. Povprečna starost intervjuvancev je bila v času raziskave 72,12 ($\pm 8,76$) leta, povprečje let izobraževanja na umetniškem področju pa je 11,66 ($\pm 4,72$) leta.

Postopek zbiranja in obdelave podatkov

S starejšimi odraslimi smo opravili polstrukturirane intervjuje. Pri izvedbi le-teh smo uporabili tehniko lijaka, saj smo pogovore pričeli z odprtimi, splošnimi vprašanji in jih nadgradili s specifičnejšimi. Pogovore smo opravili osebno v sproščenem okolju in neposredne navedbe sodelujočih zapisali v nestrukturirano besedilo.

Podatke smo pregledali in sestavili gosti zapis. Na podlagi namena in cilja raziskave ter načela predmetno zasnovane teorije ali utemeljene teorije (angl. *grounded theory*) (Mažgon 2008, 140; Oktay 2012, 125) smo besedilo razdelili na segmente in določili enote kodiranja. Pri tem smo definirali relevantne pojme in izvedli integracijo odkritij (Mažgon 2008, 140–141; Mesec 1998, 103; Vogrinc 2008, 61). Na podlagi analize smo oblikovali dve kategoriji, ki se nanašata na pomen izobraževanja na področju umetnosti za starejše odrasle in na izzive, s katerimi so se starejši odrasli med pandemijo srečevali med izobraževanjem na področju umetnosti. Pod posamezno kategorijo, v rezultatih in razpravi, smo za pojasnitev izpostavljene problematike zapisali nekatere izseke dobesednih navedb vprašanih in jih označili v poševnem tisku.

Upoštevali in opravili smo tudi konsenzualno validacijo (Mesec 1998; Onwuegbuzie in Leech 2006, 238; Williams in Hill 2012, 175). Vsi vprašani so preverili in potrdili pristnost ter ustreznost zapisanih podatkov.

Rezultati in razprava

Pomen izobraževanja za starejše odrasle na področju umetnosti

Intervjuvance smo vprašali, katera umetniška področja jih zanimajo. Večina vprašanih se ukvarja z glasbo, predvsem s petjem. Naše ugotovitve sovpadajo z rezultati drugih opravljenih raziskav, ki ugotavljajo, da je zborovsko petje v Sloveniji zelo pogosta ali najmnogičnejša ljubiteljska kulturno-umetniška dejavnost, saj v našem prostoru deluje med 2.500 in 3.000 pevskih zborov (Slovenska tiskovna agencija 2021; Gačnik in Kovač 2021, 140; Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 124). Z raziskavo smo ugotovili, da vprašani posegajo tudi po glasbenih instrumentih:

Slika 1

Fotografske in likovne dejavnosti starejših odraslih na javni prireditvi (foto: Sergej Merkandel)

Zelo blizu mi je glasba, predvsem igranje kitare, ko vedno pozabim na vse skrbi.

Nekaj starejših odraslih se druži ob likovnem ustvarjanju, plesu, fotografiranju in gledališkem oz. dramskem udejstvovanju:

Zelo rad hodim v gledališče, opero, na zborovske koncerte, v galerije ... Najbolj pa me zanima fotografija.

Omenjene aktivnosti starejših odraslih med pandemijo so predstavljene na slikah od 1 do 5.

Ugotovili smo, da vsi intervjuvanci, ki so vključeni v univerze za tretje življenjsko obdobje v posameznih obmorskih mestih, še dodatno sodelujejo v različnih umetniških društvih in medgeneracijskih centrih na območju obalno-kraške regije.

Nekaj vprašanih je povedalo, da so se izražali tudi preko drugih medijev:

Zelo pogosto pa sem veliko zanimivega izvedla preko časopisov, revij in televizije.

Omenili so še:

Včasih, ko še ni bilo računalnikov, sem se tik pred upokojitvijo začela izražati na tečaju za notranjo opremo na daljavo (s sedežem izva-

jalca tečaja v Beogradu), tako da smo si materiale, naloge in vsa potrebna navodila pošiljali preko navadne pošte, kar mi je bilo zelo všeč, saj sem lahko delala naloge, ko sem imela čas. Žal z izobraževanjem po razpadu skupne države nisem več nadaljevala.

Kar nekaj vprašanih pa se izobražuje tudi preko IKT:

Veliko različnih računalniških programov uporabljamo pri učenju obdelovanja fotografij, kjer sem zelo veliko napredovala.

Poleg učenja kitare na tretji univerzi sem vadila tudi s pomočjo tečaja na CD-ju in primerov z YouTubea.

V okviru raziskave smo želeli izvedeti, zakaj so se starejši odrasli po upokojitvi odločili za umetniško izobraževanje in kakšen pomen ima to za njihovo življenje. Ugotovili smo, da na ta način čas preživljajo aktivneje in se ukvarjajo predvsem s tistimi dejavnostmi, za katere v času delovne dobe niso imeli časa ali možnosti:

To me je vedno veselilo, samo prej ni bilo možnosti, ko sem delala, ni bilo časa ... Cele dneve sem bila odsotna, ker sem delala v gostinstvu. Ob upokojitvi sem čutila, da bi to rada počela, ker me sprosti.

Prej ni bilo možnosti za študij, zato se tako izobražujem sedaj.

Na slikarskem tečaju uresničujem otroške sanje, saj ko sem bil majhen, za to ni bilo denarja.

Izkazalo se je, da so nekateri vključeni v našo raziskavo o dodatnem formalnem in neformalnem izobraževanju razmišljali že pred upokojitvijo. Kot pišejo drugi raziskovalci (Mirčeva in Radovan 2014, 16; Kump in Jelenc Krašovec 2012, 88), so bili ti procesi vključevanja v izobraževalne programe vezani na spodbude in ovire, ki so bile takrat prisotne v družbi. Če bi bilo spodbud več kot ovir, bi se odrasli in starejši odrasli pogosteje odločili za različne vrste izobraževanj.

Ugotovili smo, da vsi vključeni v raziskavo v umetniških dejavnostih sodelujejo zaradi dobrega počutja in širjenja socialnih vezi:

Jaz se zelo dobro počutim na vajah v dramskem krožku in pevskih vajah, kjer se napolnim z novo pozitivno energijo ... In pravijo, da če poješ, zlo ne misliš.

Slika 2

Druženje na vajah
dramskega krožka
(foto: Sergej Merkandel)

Nekateri so se za izobraževanje na umetniškem področju odločili zaradi spomina na ustvarjalno delo svojih starih staršev ter staršev in so se zato tudi sami želeli preizkusiti v umetniškem izražanju:

Po upokojitvi sem se vključila na slikarski tečaj tudi zato, ker se je z likovnim področjem ukvarjal že moj oče in mi je to področje zelo blizu. Na srečanjih sem izvedela in preizkusila ogromno novih stvari, kar mi pomaga, da ne zakrnim in imam vedno zaposlene možgane.

Primer sodelovanja med slikarskim druženjem v času pandemije je viden na sliki 3. O aktivnem staranju so pisali tudi različni strokovnjaki in omenili, da vključevanje v tedenske umetniške dejavnosti ugodno vpliva tudi na zdravje in kakovost življenja posameznika (Lunežnik, Hofman in Ličen 2018, 126; Macuh 2017, 55; Simčič idr. 2020, 40).

Izobraževanja tem posameznikom po upokojitvi omogočajo stike z njihovimi vrstniki:

Velikokrat se družimo pred in po vajah.

Slika 3

Združevanje umetniških
področij na Ex tempore
(foto: Sergej Merkandel)

Kakšenkrat me prime kakšna kriza in se mi ne da odpraviti od doma, ampak se toliko spodbudim in grem. Kljub temu da moram poiskati prevoz in me vse boli, bom šla. Se zelo, zelo trudim, ker komaj čakam na druženje in petje s prijateljicami.

Tudi plesala sem rada, pa žal nisem še našla plesnega partnerja, ki ga moraš imeti, da sodeluješ na plesnih vajah, za napredovanje v znanju koreografij plesnih korakov pa teh ni dobro zamuditi.

Na odločitve za vključitev v umetniške dejavnosti so pripomogle tudi prijateljske vezi:

Prijateljica me je povabila, ker je bilo to najprej njej zelo všeč pa ni želela iti sama, zato me je pregovorila. Sedaj v dramskem krožku uživam tudi sama.

Iz odgovorov je bilo razbrati, da so starejši odrasli pri umetniških dejavnostih radi v večjih skupinah, saj so lahko njihovi primanjkljaji na izbranem umetniškem področju neopazni, zato se počutijo varneje in samozavestneje ter radi nadaljujejo z izobraževanjem:

Zelo rad pojem v zboru, tam nas je veliko, in če fušam, se ne sliši ... Takih je veliko.

Vključevanje v izobraževanje na umetniških področjih ima velik pomen pri premagovanju psihofizičnih in emocionalnih nihanj ter drugih življenjskih situacij, ki vplivajo na starejše odrasle pri preživljanju časa tekom tretjega življenjskega obdobja, o čemer sta pisali tudi Britt-Maj Wikström (2004, 30) in Dušana Findeisen (2009, 20).

Ena izmed vprašanih je izpostavila:

Meni je to lepo in jaz z guštom to delam. Bilo bi mi zelo težko, saj ko imam kakšen problem, mi zelo pomaga, da usmerim misli čisto drugam. Včasih mi je težko it tam, ampak se prisilim, da grem.

Izzivi starejših odraslih med izobraževanjem na področju umetnosti med pandemijo

Glede na to, da je bilo zadnjih nekaj let nenavadnih in težkih tudi za starejše odrasle, nas je zanimalo, kako so se med pandemijo spopadali z izobraževanjem na umetniških področjih. Dejstvo je, da so bile številne kulturne ustanove in večina ponudnikov umetniških dejavnosti neaktivnih, kar je pomenilo, da so se morali starejši odrasli znajti vsak po svoje, če so želeli nadaljevati oz. se ukvarjati z umetniškim izražanjem:

Manjkale so prireditve, gledališče je bilo zaprto, zelo sem pogrešala skupna druženja ob dobri glasbi.

Intervjuvanci so se s težavami, vezanimi na vključevanje v izobraževanje na umetniških področjih, spopadali različno:

Med covidom sem imela srečo, da smo v ulici vsak popoldan igrali na instrumente s sosedi. Meni so poslali akorde in besedilo pesmi, dopoldan sem doma vadila, popoldan smo igrali na ulici.

Povedali so tudi:

Zbor mi je zelo manjkal. Zelo. Preden smo začeli imeti vaje v lanskem študijskem letu, smo, dokler je vreme dopuščalo, imeli pevske vaje in nastope na prostem, kar je zahtevalo dodatne dogovore z vsemi vpletenimi.

Ja, smo se morali prilagoditi urnikom balinarskega kluba, ker smo imeli pevske vaje na balin placu. [...] Predvsem zaradi tega, ker je v našem kraju pokrit balin plac, in če je deževalo, smo bili zavarovani pred dežjem. Klaviaturo je imela pevovodkinja s seboj in smo lahko na razdalji peli, ne da bi koga okužili ali kršili predpise, ki so takrat veljali.

O neizvajanju nekaterih umetniških dejavnosti in o problematiki, povezani z izobraževanjem med pandemijo, je bilo že izvedenih nekaj raziskav, s katerimi so ugotovili podobno, kot je bilo ugotovljeno v naši raziskavi, in sicer

Slika 4

Druženje in izvajanje
glasbenih aktivnosti
(igranje instrumenta)
pred stanovanjsko hišo
v domači soseski
med karanteno
(foto: Barbara Kopačin)

da je bilo ob pojavu pandemije covid-19 veliko različnih ponujenih rešitev (Možina 2021, 7; Možina, Radovan in Klemenčič 2020, 98). Pri nekaterih ta čas ni spremenil njihovih navad in možnosti ukvarjanja z umetnostjo:

Jaz sem lih tako fotografiral, celo več kot sicer ... Kljub temu, da izobraževanja niso več potekala.

Drugi so priznali, da se s pričetkom pandemije in zaradi vseh omejitev z izobraževanjem ter ustvarjalnimi dejavnostmi niso več ukvarjali:

Nič se nisem izobraževala med epidemijo ... Univerza na daljavo ni delala.

Izkazalo se je tudi, da so svoje navade in način izobraževanja po pandemiji spremenili:

Mi smo se bali it v družbo, dosti je zamrlo in se spremenilo.

Po epidemiji so se stvari malo spremenile, eni se še bojijo in veliko se jih ni vrnilo na dejavnosti, tudi ponudba dejavnosti se je spremenila.

Starejši odrasli so bili med pandemijo različno motivirani za sodelovanje v umetniških dejavnostih in izobraževanju, kar so pokazale tudi druge opravljene raziskave (Možina, Radovan in Klemenčič 2020, 48; Pangerc Pahernik

Slika 5 Izvajanje pevskih aktivnosti med pandemijo na odprtem (foto: Egon Lovrečič)

2020). Slabšo motiviranost so zasledili predvsem pri ranljivih skupinah, še posebej pri starejših odraslih, ki nimajo dobro razvitih kompetenc za tak način izvajanja izobraževanja oz. druge umetniške aktivnosti (Možina, Radovan in Klemenčič 2020, 48).

Zaključek

Kot piše Macuh (2017, 53), se prebivalstvo vse bolj stara in v Sloveniji naj bi bilo do leta 2060 približno 30 odstotkov ljudi, starejših od 65 let. Ravno zaradi tega se iščejo rešitve, kako doseči, da bodo starejši odrasli aktivno preživljali čas in s tem poskrbeli za svojo socialno vključenost ter zdravo staranje. Ena od možnosti je izobraževanje, ki se v obdobju staranja še posebej pokaže kot nujna, saj starejšim zagotavlja razvoj tudi na psihofizičnem, kognitivnem in afektivnem področju (Lipovec Čebren in Ličen 2021, 4).

Z raziskavo smo ugotovili, da sta izobraževanje na umetniškem področju in umetniško delovanje zelo pomembna za kakovostno staranje. Intervjuvanci so izpostavili, da bi zelo težko shajali brez umetnosti. Zelo radi se izobražujejo in so vključeni v različne umetniške dejavnosti na področjih glasbe, likovne ter dramske umetnosti, fotografije in plesa. Zanje je pomembno druženje.

Ugotovili smo, da imajo starejši na Obali in Krasu na voljo pestro izbiro izobraževalnih programov, ki jih ponujajo različne izobraževalne institucije. Večina intervjuvancev se je udeleževala programov na univerzah za tretje živ-

ljenjsko obdobje in v drugih društvih. Izbira izobraževanja je pri vprašanih večinoma temeljila na neuresničenih željah po izobraževanju v preteklosti. Glavni motiv za izobraževanje na področju umetnosti so bile želje, ki so jih intervjuvanci gojili že pred upokojitvijo.

S pandemijo covida-19 se je način izobraževanja nekoliko spremenil, kar je za nekatere starejše odrasle predstavljalo precejšen izziv. Nova situacija je tudi starejše, vključene v raziskavo, spodbudila k iskanju novih načinov izvajanja umetniških aktivnosti.

Ugotovili smo, da ima izbrana problematika še veliko možnosti za izvedbo dodatnih raziskav, predvsem glede poglobljenega vpogleda v umetniško izobraževanje med pandemijo oz. v to, kako je ukinjanje umetniških programov vplivalo na socializacijo ter psihofizično, kognitivno in afektivno stanje starejših odraslih. Naša raziskava je osvetlila le del problematike, želimo pa si, da bi kljub temu pripomogla k razvoju izobraževalnih programov in drugih ustvarjalnih aktivnosti na področju umetnosti za starejše odrasle.

Literatura

- Bednaš, M., B. Bratuž Ferik, T. Čelebič, L. Fajič, T. Golob Šušteršič, M. Hafner, M. Gregorčič idr. 2021. *Poročilo o razvoju 2021*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
- Bračun Sova, R. 2013. »Razvoj odnosa starejših odraslih do sodobne likovne umetnosti.« *Andragoška spoznanja* 11 (3): 65–77.
- . 2019a. »Oblikovanje povijesno-umjetničkog obrazovnog programa na slovenskom sveučilištu za treću životnu dob.« *Andragoški glasnik* 23 (1–2): 6–15.
- . 2019b. »Preference pri starejšem muzejskem občinstvu.« *Argo* 62 (2): 86–93.
- Camareno, N. 2019. »An Analysis of Music Therapy and Music Education Intergenerational Programs and Their Importance to The Psychosocial, Physical, and Cognitive Needs of Older Adults.« Doktorska disertacija, Florida State University.
- Čebulc, M. 2004. »Glasbeno udejstvovanje ter koncentracija in dosežki učencev.« Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Findeisen, D. 2009. »Izobraževanje starejših odraslih in pomen njihovega izobraževanja za njih same ter družbo.« *Andragoška spoznanja* 15 (3): 12–21.
- Gačnik, U., in J. Kovač. 2021. »Mnenja o izobraževanju starejših oseb na kulturno-umetniškem področju.« *Andragoška spoznanja* 27 (1): 139–151.
- Holt-Lunstad, J. 2022. »Social Connection as a Public Health Issue: The Evidence and a Systemic Framework for Prioritizing the 'Social' in Social Determinants of Health.« *Annual Review of Public Health* 43 (1): 193–213.
- Kalenda, J., in I. Kočvarová. 2022. »'Why Don't They Participate?' Reasons for

- Nonparticipation in Adult Learning and Education from the Viewpoint of Selfdetermination Theory.« *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults* 13 (2): 193–208.
- Kopačin, B. 2014. »Medsebojna povezanost inteligentnosti, glasbenih aktivnosti in družinskega okolja pri devetošolcih.« *Revija za elementarno izobraževanje* 7 (2): 81–96.
- . 2016. »Medsebojna povezanost glasbenih aktivnosti in spodbudnega družinskega okolja s psihosocialnim razvojem devetošolcev.« *Glasba v šoli* 19 (1–2): 4–12.
- Kump, S., in S. Jelenc Krašovec. 2012. »Izobraževanje starejših in blaginja lokalnih skupnosti.« *Sodobna pedagogika* 63 (5): 84–102.
- Kuzma, M. 2004. »Spodbujanje kognitivnega, čustvenega in socialnega razvoja s pomočjo glasbe.« *Psihološka obzorja* 13 (1): 123–137.
- Lipovec Čebren, U., in N. Ličen. 2021. »Izobraževanje odraslih na področju zdravlja: pomen družbenokulturnih dimenzij in interdisciplinarnosti.« *Andragoška spoznanja* 27 (2): 3–13.
- Lunežnik, V., A. Hofman in N. Ličen. 2018. »Glasba in staranje: prispevek k raziskovanju vloge glasbe pri kakovostnem staranju na primeru doma za starejše Ptuj.« *Muzikološki zbornik* 54 (1): 123–140.
- Macuh, B. 2017. »Življenjski slog starejših v domovih za starejše.« *Andragoška spoznanja* 23 (1): 53–71.
- Marinič, D. 2008. »Likovna terapija v projektnem učenju mlajših odraslih.« *Socialna pedagogika* 12 (2): 161–182.
- Mažgon, J. 2008. *Razvoj akcijskega raziskovanja na temeljnih predpostavkah kvalitativne metodologije*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Mesec, B. 1998. *Uvod v kvalitativno metodologijo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mikulec, B. 2020. »Diskurz krize, pandemija covida-19 in izobraževanje odraslih.« *Sodobna pedagogika* 71 (4): 112–119.
- Ministrstvo za izobraževanje znanost in šport. 2022. »Javni razpis za sofinanciranje programov in dejavnosti izobraževanja odraslih v letih 2022.« 28. januar. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Odrasli/JR-dejavnosti-IO-2022/besedilo-JR_P.pdf.
- Mirčeva, J., in M. Radovan. 2014. »Dejavniki vključenosti aktivne populacije v programe formalnega in neformalnega izobraževanja.« *Andragoška spoznanja* 20 (4): 13–22.
- Možina, T. 2021. *Izobraževanje odraslih in svetovanje na daljavo med pandemijo: refleksija in usmeritve za prihodnost*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Možina, T., M. Radovan in S. Klemenčič. 2020. *Izkušnje z izobraževanjem odraslih na daljavo v času pandemije: evalvacijsko poročilo*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

- Okta, J. S. 2012. *Grounded Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Onwuegbuzie, A. J., in N. L. Leech. 2006. »Validity and Qualitative Research: An Oxymoron?« *Quality and Quantity* 41 (2): 233–249.
- Pangerc Pahernik, Z. 2020. »Anketa EAEA o delovanju izobraževanja odraslih v času covid-19: prispevek Slovenije.« *Novičke ACS*, 9. april. <https://enovicke.acs.si/anketa-eaea-o-delovanju-izobrazevanja-odraslih-v-casu-covid-19-prispevek-slovenije/>.
- Race, P. 1998. *500 Tips for Open and Flexible Learning*. London: Kogan Page.
- Ramovš, J. 2017. »Zdravo staranje.« *Kakovostna starost* 20 (3): 42–43.
- Sagadin, J. 1991. *Razprave iz pedagoške metodologije*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- . 1993. *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Sicherl Kafol, B. 2001. *Celostna glasbena vzgoja*. Ljubljana: Debora.
- Simčič, K., K. Rašl, L. Bojadjeva in M. Derlink. 2020. »Glasba kot sredstvo za spodbujanje psihofizičnega blagostanja starostnikov v domovih za starejše.« *Glasbeno-pedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani* 16 (32): 39–57.
- Slosar, M. 1993. »Vloga glasbe pri učenju jezika.« *Pedagoška obzorja* 8 (25–26): 59–60.
- Slovenska tiskovna agencija. 2021. »Znano in neznano o Sloveniji: Kar 80.000 aktivnih pevcev.« 22. junij. <https://www.sta.si/2909523/znano-in-neznano-o-sloveniji-kar-80-000-aktivnih-pevcev>.
- Strmčnik, F. 2001. *Didaktika: osrednje teoretične teme*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Tomič, A. 1997. *Izbrana poglavja iz didaktike: študijsko gradivo za pedagoško andragoško izobraževanje*. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete.
- Toselli, L. 2020. *La didattica a distanza: funziona, se sai come farla*. Milano: Sonda.
- Urbančič, M., M. Kutin, D. Findeisen, M. Mezgec, N. Ličen in K. Kožar Rosulnik. 2020. »Ekspanzivno učenje in raziskovalne prakse na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje.« *Andragoška spoznanja* 26 (1): 97–114.
- Vogrinc, J. 2008. *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Wikström, B. M. 2004. »Older Adults and THE ARTS: The Importance of Aesthetic Forms of Expression in Later Life.« *Journal of Gerontological Nursing* 30 (9): 30–36.
- Williams, E. N., in C. E. Hill. 2012. »Establishing Trustworthiness in Consensual Qualitative Research Studies.« V *Consensual Qualitative Research: A Practical Resource for Investigating Social Science Phenomena*, uredila C. E. Hill, 175–185. Washington, DC: American Psychological Association.
- Zhao, K., Z. G. Bai, A. Bo in I. Chi. 2016. »A Systematic Review and Meta-Analysis

of Music Therapy for the Older Adults with Depression.« *International Journal of Geriatric Psychiatry* 31 (11): 1188–1198.

The Importance of Arts Education for Older Adults and Challenges during the Pandemic

In the ageing process, the need for arts education for older adults is important, as it helps them develop their self-esteem, acquire new competences and to age actively and healthily. With the emergence of the COVID-19 pandemic, the way of delivering education has adapted to the new situation, which has been a particular challenge for older adults. In the summer of 2022, we conducted semi-structured interviews with 34 older adults. The results of the qualitative research, which aimed to identify the importance of arts education for older adults and the challenges they faced during the pandemic, showed that participation in arts activities and arts education is very important to those involved and has an impact on their overall well-being. The reduction of arts programmes during the pandemic was perceived differently, which encouraged them to find different solutions to maintain arts activities and social contacts. The findings of the research will contribute to the development of arts education and other creative activities for older adults.

Keywords: older adult education, arts, Third Age University, Covid-19 pandemic